

nje med posamezniki. Ne gre torej za prosti trg v smislu nekega prostora v dobesednem smislu, pač pa za možnost interakcije med ljudmi. Na prostem trgu ljudje prostovoljno vstopajo v ekonomske odnose kot potrošniki in ponudniki izdelkov ali storitev, delavci in delodajalci itd. V kolikor v teh odnosih pride do konfliktov, se po Friedmanu le-ti najpogosteje razrešijo zaradi obstoja konkurence, ki se samodejno vzpostavlja med vsemi akterji na prostem trgu. Če kupec meni, da ponudnik prodaja nek izdelek po previsoki ceni, ali če po njegovi presoji ni dovolj kvaliteten, lahko preprosto preneha kupovati pri tem ponudniku in kupuje pri drugem – njegovem konkurentu –, ki isti izdelek ponuja po nižji ceni. Če bo ponudnik še naprej vztrajal pri visoki ceni in nižji kvaliteti svojih izdelkov, ga bodo drugi ponudniki sčasoma izločili s trga. Velja tudi obratno: če ponudnik ne uspe prepričati omenjenega kupca, obstaja realna možnost, da bo pridobil drugega, ki ima drugačno stališče. Enaka logika velja pri zaposlovanju: če delodajalec ni zadovoljen z delavcem, ga lahko odpusti in zaposli drugega. V kolikor pa delavec ni zadovoljen s svojim delovnim mestom (plačilom, pogoji dela itd.), lahko da odpoved in se zaposli drugje. Prosti trg tako ne potrebuje zunanje regulacije (s strani države), ker se regulira samodejno. V tem smislu je brezoseben. Friedmanova teorija temelji na absolutni svobodi posameznika, katerega ključna motivacija je zasledovanje svojega zasebnega ekonomskega interesa (profita). Očitni problem te teorije je seveda v tem, da ne upošteva izhodiščne pozicije posameznikov in relacije moči v družbi.

Friedman torej družbo razume kot vsoto posameznikov, ki na prostem trgu zasledujejo svoje zasebne interese. Če to apliciramo na tematiko pričujoče razprave: Friedmanova teorija ne dopušča možnosti kolektivnih struktur. Iz tega sledi, da tudi javni interes kot kolektivna identiteta ni možen, saj obstajajo le posamezni partikularni interesi. Po Friedmanu obstajata le dva načina družbene

organizacije. Prvi je na osebni svobodi temelječ prosti trg, drugi pa centralno upravljanje, ki ga izvaja država. Slednjega Friedman najpogosteje izenačuje s totalitarizmi ali monopolizmi, ki izkoriščajo ljudi in nad njimi izvajajo represijo.

Iz tega teoretičnega okvira izhaja ideja o vitki državi, ki se vse pogosteje implementira v današnjo družbo. Gre za znano zahtevo neoliberalizma, naj se država »ne vtika« v gospodarstvo, ker prosti trg ne potrebuje nikakršne regulacije, naj ne financira socialnih programov, ker so to le nepotrebni stroški itd. Neoliberalno mišljenje državo razume kot odvečno tvorbo, ki je toga, nefleksibilna, zastarela, kolektivistično naravnana, totalitarna, izkoriščevalska. Prosti trg na drugi strani zagotavlja svobodo, odprtost, fleksibilnost, prilagodljivost, mobilnost, sodobnost, demokratičnost, individualizem. Po Friedmanu mora država zagotavljati le še pravni sistem (kot posredovanje v sporih) in varnost (policija, vojska).

Ideologija neoliberalizma v praksi ne dosega zavirljivih rezultatov. Svoboda najpogosteje pomeni svobodo do izkoriščanja, favoriziranje profita pred človeškim življenjem, kar se kaže v naglem naraščanju revščine, poglobitvi prepada med revnimi in bogatimi in prevladi etike darvinizma, ki spodbuja boj vseh proti vsem. Pierre Bourdieu neoliberalizem opredeli kot »program za uničevanje kolektivnih struktur«. V tem kontekstu gre tudi za konec javnega interesa, ki kot kolektivna identiteta v družbi, ki je reducirana na partikularne interese, ne more obstajati. Kljub vsemu pa se zdi, da se zasebni in javni interes stikata v vsaj eni, ključni točki: v dejstvu, da človek veliko lažje (pre)živi v skupnosti kot v izolaciji.

V kolikor pristanemo na dokončno implementacijo neoliberalne ideologije in s tem na konec vseh kolektivnih struktur (tudi javnega interesa), je na mestu vprašanje, ali si sploh želimo živeti v družbi. Povedano z Rousseaujem: je čas za prekinitvev družbene pogodbe in povratek v naravno stanje? \

8. člen (izhodišča)

Javni interes za kulturo temelji na zagotavljanju javnih kulturnih dobrin, s katerimi se uresničuje kulturni razvoj Slovenije in slovenskega naroda, za katerega skrbijo Republika Slovenija (v nadaljnjem besedilu: država) in lokalne skupnosti.

Javni interes za kulturo se uresničuje predvsem z zagotavljanjem pogojev za:

- kulturno ustvarjalnost,
- dostopnost kulturnih dobrin,
- kulturno raznolikost,
- uveljavljanje in razvoj slovenskega jezika,
- slovensko kulturno identiteto,
- skupen slovenski kulturni prostor,
- mednarodno prepoznavnost in uveljavitev slovenske kulture in umetnosti v mednarodnem prostoru.

Čigav interes je javni interes?

ALEN ALEXANDER KLARIČ

Vprašanje javnega interesa je vprašanje njegovega obstoja. Je vprašanje, ki se nanaša na sam izvor besedne zveze in interesa, ki se skriva za na videz altruističnim geslom. Ker je osebni interes nujen atribut človekovega obstoja, saj je človek bitje, ki si a priori želi dosežati realizacijo svojih potreb, je nespametno domnevati, da javni interes ni podvržen interesu nekoga, za namen nečesa.

Seveda se o javnem interesu lahko razpravlja na različnih ravneh. V javnem interesu mora delovati javni sektor, obstajajo društva, ki delujejo v javnem interesu, zakoni, ki določajo, kako se javni interes na različnih področjih uresničuje, in tako dalje. V tem razmišljanju se posvetimo samemu izrazu in pomenu, ki se skriva za njim.

Javni interes je najprej politični izraz, ki promovira določene ideje in določenih ne, šele nato pravno-formalna institucija, ki ji nekaj lahko ustreza ali ne.

Javni interes je pogojen z javno koristjo – izvajati se mora na podlagi dejstva, da javnost (tj. družbena celota v dani državi) doživi izboljšanje situacije, ki jo zakonodaja, sprejeta na podlagi ustreznosti javnemu interesu, ureja. Dejstvo, da je potrebno interes ime-

novati kot »javni«, mora po logični nujnosti biti posledica dejstva, da obstaja še nek drug interes. Brez omahovanja lahko zaključimo, da je to njegovo nasprotje – privatni interes.

Dokaj hitro smo prišli do avtoironičnosti besedne zveze javni interes: pomenila naj bi tisto, kar je obče, vendar že njen obstoj predpostavlja izvzetost svojega nasprotja – zasebnega interesa. Če torej javni interes ni v službi vsakega od nas, je potrebno ugotoviti, komu služi.

Nikakršna skrivnosti ni, da demokratični politični sistemi niso podstat pravičnosti. Nikakor ne trdim, da je doseganje pravičnosti uspelo kakšnemu drugače strukturiranemu političnemu sistemu. Razlog je preprost. Pravičnosti na državni ravni ni mogoče urejati. Pravice za več milijonov ljudi v enem zamahu ni mogoče zagotoviti. Razlog tiči ravno pri interesu. Dejstvo, da ima vsak posameznik svoj etični kodeks, ki ga vodi do individualnih interesov, pomeni, da mora imeti svobodo ravnanja v skladu s svojim interesom. Če mu je na voljo slednje, si lahko zagotovi izid, ki ga bo razumel kot pravičnega. V kolikor je njegovo ravnanje za doseganje cilja zamejeno ali se o tem odloča na kolektivni ravni, se bo z vsakim novim človekom, ki bo poskušal zagotoviti pravičen rezultat za posameznika, posameznikov cilj zdel vedno bolj oddaljen.

Politična raba izraza »javni interes« je nič drugega kot odsev boja za oblast. Je odraz tekme za moč med tistimi, ki trdijo, da delujejo v javnem interesu, za namen razvrednotenja argumenta drugega, čigar interes naj bi bil (le) zasebni in s tem škodljiv za množico, ki ga obdaja.

Odgovor na ta »demokratski paradoks« ni več demokracije, temveč manj. Obstajajo interesi, ki so skupni vsem racionalnim posameznikom. To je na primer interes po preživetju, interes po ohranjanju zasebne lastnine, interes po varnosti. Nikakršnega razloga ni, da bi se na primer razpravljalo o tem, ali je v javnem interesu kaznovanje morilcev. Zato ob takih vprašanjih le redko zasledimo uporabo te besedne zveze, pa tudi redkokje bi lahko brali o takem preizpraševanju. To je eden izmed dokazov, da je to interes, ki je obče podprt, ki ga ni potrebno dokazovati kot javnega ali zasebnega. To je primer, ko velja, da je skupek zasebnih interesov zares vseobsegajoč.

Taisto ne velja za domnevni »javni interes«. Politična raba izraza je nič drugega kot odsev boja za oblast. Je odraz tekme za moč med tistimi, ki trdijo, da delujejo v javnem interesu, za namen razvrednotenja argumenta drugega, čigar interes naj bi bil (le) zasebni in s tem škodljiv za množico, ki ga obdaja. Vzemimo za primer podjetje, ki za svoje delovanje porabi velike količine energije ter v okolico sprošča velike količine svetlobe tudi v nočnih urah. V dani situaciji je prisotna »zelen« stranka, ki si želi pridobiti volivce v občini, kjer podjetje obratuje, ter izpostaviti škodljivost obratovanja podjetja za sokrajane in okolje. Glede na trend in ideologijo okoljske varnosti, ki je venomer v prid antiindustrijskim interesnim skupinam (lobijem), lahko svoj cilj upraviči kot skrb za skupno dobro in ga tako postavi pod varno okrilje javnega interesa. Njihova ideologija jim dopušča, da zaradi prevelike porabe energije podjetje ne ustreza modelu trajnostnega razvoja, velike količine svetlobe

v nočnih urah pa povzročajo škodo pticam selivkam, za katere je znano, da jih na njihovih poteh lahko zmedejo umetni viri svetlobe v nočnih urah. Vodstvo podjetja in njegovi zaposleni so druga stran zgodbe. Njim pritiče le zasebni interes. Interes po ohranitvi zaslužka vodstva ter interes dolgoletno zaposlene gospe, ki jo skrbi, da podjetje nima sredstev za obratovanje v skladu z zelenimi standardi, v kolikor ne zmanjša svoje delovne sile.

Če bi zakonodaja ali zgolj ekstenzivni pritisk povzročila propad podjetja ali potrebo po odpuščanju, bi se delovanje za doseganje cilja politične stranke preoblikovalo v javni interes. Nikakor ne dejansko, saj bi oškodovani še vedno nosili breme zatrti možnosti doseganja zasebnega interesa, pač pa politično in idejno.

Pri tem moramo ostati previdni, da skupinam pritiska, ki cirkulirajo okoli »rešitve v javnem interesu«, ki jo promovirajo, ne pripišemo absolutnega vedenja in poznavanja dejanskih razmer na področju, ki ga želijo reformirati. Njihova realnost služi njihovemu interesu. Nikakor ne moremo pravičnosti odločanja in deklariranja občega interesa utemeljevati po načelu številčnosti reprezentacije. V imenu javnega interesa človeštvo ni zagrešilo le majhnih zamejitev svobode posameznika, pač pa veliko več. Izkoriščanje tega nadvse hipokritično altruističnega izraza je na plečih dominantnega obnašanja večine nad manjšino. Besedna zveza javni interes je le estetska verzija diktature večine. V imenu javnega interesa sta propaganda in indoktrinacija večine (v ekstremnih primerih tudi manjšine) skupnosti z različnimi interesi pripeljali do kratenja človekovih pravic in v žalostnih poglavjih zgodovine tudi do grozljivih scenarijev, kjer so izven javnega interesa pristala celo življenja celih etničnih skupnosti.

Pridih ekstremizma v zapisanem je posledica zgolj tega, da živimo v času in kraju, kjer razsvetljenstvo in racionalnost nista popolnoma izumrla. Nikakor pa to ni veljalo za vse in v vseh obdobjih zgodovine. Velja pa, da je obstoj institucije javnega interesa povod za boj med interesnimi skupinami in skupinami pritiska, ki želijo zanihati tehtnico politično pravičnega v svojo smer, da bi pobrali sadove državnega proračuna.

Tako, kot je družba le skupek inviduumov, je javni interes lahko le skupek individualnih zasebnih interesov. Vsakdo, ki trdi, da je moj ali vaš interes tudi javni interes, je izrabil trenutek nezmožnosti ugovora posameznika ali manjšine, da si zagotovi svoje mesto na piedestalu družbene volje, ki bo tokrat služila njemu. Boljšega izgovora za svoja dejanja si človek skorajda ne more izmisliti. \

Kam z nacionalko?

MARJAN FRANKOVIČ

Pogosto naletimo na očitke, ki zadevajo ta zavod in se z njimi največkrat tudi strinjamo. Najglasnejši očitek je, da je novinarskoinformativna ter komentatorska dejavnost nacionalke politično neuravnotežena, pogromaško izkrivljena ali vsaj enostransko navijaška. Nedvomno. Da pa je lahko ostala in celo eskalirala kot taka – čeprav je v nekem obdobju devetdesetih vendarle že kazalo, da se bo nekoliko unesla ter tudi s tem upravičila privilegij nacionalke, ki naj bi služila vsem državljanom – obstaja kar nekaj vzrokov.

Najprej je treba povedati, da se zdi politična instrumentalizacija novinarskega poklica bistveno povezana s samorazumevanjem velike večine nosilcev tega poklica. Za takšno samorazumevanje pa nikakor ni kriva zgolj neka šola – nekdanji FSPN, sedanji FDV – saj smo bili pred nedavnim opozorjeni, da številni novinarji, tudi mnogi njihovi uredniki, prihajajo v ta poklic s povsem drugačno izobrazbo, kot jo nudi ta proslula visokošolska ustanova. Kako naj si torej razložimo instrumentalizacijo novinarjev, ko pa je vendarle marsikdaj enako vpadljiva kakor tista pri najboljših adeptih iz nekdanje Dolančeve učno-vzgojno-varnostne ustanove? Odkod, denimo, pogromi in ekstremni medijski ekscesi, ki jih v enem od prevladujočih medijev uprizarjata novinarja, izšolana na teološki fakulteti? Znano je tudi, da področje kulture pokrivajo večinoma na filozofski fakulteti izšolani novinarji, toda nemalokrat iz povsem levih, celo fanatično levih izhodišč, ki prej pačijo in prikrivajo pravo stanje v kulturi, kot pa da bi ga obdelovali s profesionalnim znanjem in večino. Kajti izkazalo se je, da je prav to, po manj oprijemljivem svetu duha in artefaktov, še kako mogoče sprenevdavo prenehati stanje ali iniciirati katerokoli vprego svojevrstnih mask ter idolov za namen, ki opravičuje sredstva. Tudi tu je torej enako kot drugod dobrodošla vsakršna izprijena kazuistika, ki slu-

ži cilju, sleherni zelotizem pravšnje orientacije in »veroizpovedi«. Potemtakem je mogoče sklepati, da so poglobitni vzroki za prevladujočo instrumentalizacijo in »glajhšaltungo« novinarstva kljub vsemu druge. Spomnim se novinarke, ki mi je sredi osemdesetih – tedaj je v svojem mediju »pokrivala« odnose s cerkvijo – z odkritim prezirom govorila o marksistični religiološki misli, hkrati pa je z vsakim svojim člankom pokazala, da kljub temu zastopa trenutku in aktualni oblasti ustrezna stališča – prav taka, kot jih je v teoretskem in družbenopolitičnem smislu utemeljil in terjal vsega njenega prezira vredni vulgarni marksizem. Takoj sem se spomnil na poduk, ki ga daje župnik Jermanu v Cankarjevih *Hlapcih*: »Nikomur, ki je moj kruh, ne gledam na usta, če se je pokrižal, preden je ugriznil; ne vprašam ga za grehe, ne gonim ga v cerkev. Ali eno je potrebno in je ukaz: da pokaže name, kadar ga vprašajo, kdo mu je gospodar.« Ta paradigma kolaboracije z gospodarjem velja še danes. Do tod in nič dlje seže svoboda dandanašnjega medijskega hlapca. Kajti: še te svobode ne bo, če pride na oblast tisti Drugi! »Tam nekje v hribih – na Goličavi, se mi zdi – tam je župnik, ki gleda ob blagoslovu izpod monštrance, če je učitelj pokleknil; in durce tabernaklja so mu ogledalo, da vidi, če se je ob darovanju pokrižal ...« Tam nekje je nekdo, s katerim ni pametno zobati češenj. Prav zato smo ga poslali v Puščavo, in še ga bomo, če bo sila, da vas obvarujemo pred njegovim fundamentalizmom ... Strah pred Drugim je torej poglobitni vzvod za »uravnavo«, bolje rečeno deformacijo medijskega prostora. Strah mojstri novinarjevo pero, urednikovo razsodnost, hkrati – in kot posledico – tudi politično kulturo glavnine volilnega telesa, ki je še voljna odločanja ...

Žurnalizem in aktivizem

Naš prevladujoči tip novinarja torej ni le posledica vsakokratne osebne izbire, temveč je tudi slika razmer, bolje rečeno produkt

4. člen (kulturne dejavnosti)

Kulturne dejavnosti po tem zakonu so vse oblike ustvarjanja, posredovanja in varovanja kulturnih dobrin na področju nepremične in premične kulturne dediščine, besednih, uprizoritvenih, glasbenih, vizualnih, filmskih, avdiovizualnih, intermedijskih in drugih umetnosti na področju založništva in knjižničarstva, kinematografije in na drugih področjih kulture.